

Світлана КОВАЛЬ

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, kovalsvitlana96@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1565-4029

Людмила ГРИЦИШИНА

студентка 2 курсу ОС “магістр” факультету фінансів та обліку, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, ludagru18@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вступ. Успішне функціонування будь-якого суб'єкта економіки значною мірою визначається обсягом фінансових ресурсів, які є у його розпорядженні. Сектор домогосподарств є складовою частиною національної економіки, де формуються фінансові ресурси для забезпечення власної життєдіяльності, відбуваються розподільчі процеси, пов'язані із наповненням бюджетів та державних цільових фондів, мобілізуються внутрішні інвестиції для національної економіки. Зміни, що відбуваються в соціально-економічних процесах в Україні, зумовлюють потребу активізації наукових зусиль, спрямованих на дослідження особливостей формування фінансових ресурсів домогосподарств в сучасних умовах.

Мета – дослідити підходи до визначення сутності поняття “фінансові ресурси домогосподарств”, виявити особливості їх формування у сучасних умовах та запропонувати напрямки їх оптимізації.

Методи. Для досягнення поставленої мети використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу, синтезу та узагальнення – при опрацюванні літературних та статистичних джерел; метод візуалізації – для наочного представлення опрацьованих даних; абстрактно-логічний метод – для узагальнення викладеного матеріалу і формулювання висновків.

Результати. Досліджено сутність поняття “фінансові ресурси домогосподарств”. Розглянуто основні підходи до трактування фінансових ресурсів домогосподарств. Обґрунтовано, що, розкриваючи сутність фінансових ресурсів домогосподарств, доцільно враховувати: джерела формування, право користування, мету використання. Запропоновано власне визначення досліджуваного поняття. Проаналізовано динаміку фінансових ресурсів домогосподарств в розрізі джерел формування. З'ясовано, що джерелом формування фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств є як власні доходи, так і позикові кошти. Аргументовано, що основним джерелом формування грошових доходів домогосподарств є оплата праці та соціальні допомоги і трансферти. Розглянуто

динаміку заощаджень домогосподарств України. Структурний аналіз кредитів, наданих банківськими установами дав змогу виявити, що для вітчизняних домогосподарств характерним є запозичення коштів переважно у формі споживчих кредитів для забезпечення життєдіяльності домогосподарства, покращення культурно-побутових умов життя, придбання товарів тривалого використання.

Перспективи. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення заходів щодо оптимізації джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Ключові слова: домогосподарство, фінансові ресурси домогосподарств, доходи домогосподарств, заощадження домогосподарств, власні кошти, запозичені кошти.

Рис.: 3, табл.: 3, бібл.: 20.

Светлана КОВАЛЬ

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

Людмила ГРИЦИШИНА

студентка 2 курсу ОС “магістр” факультета фінансов и учета, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ДОМОХОЗЯЙСТВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Введение. Успешное функционирование любого субъекта экономики в значительной степени определяется объемом финансовых ресурсов, которые имеются в его распоряжении. Сектор домохозяйств является составной частью национальной экономики, где формируются финансовые ресурсы для обеспечения собственной жизнедеятельности, происходят распределительные процессы, связанные с наполнением бюджетов и государственных целевых фондов, мобилизуются внутренние инвестиции для национальной экономики. Изменения, происходящие в социально-экономических процессах в Украине, определяют необходимость активизации научных усилий, направленных на исследование особенностей формирования финансовых ресурсов домохозяйств в современных условиях.

Цель – исследовать подходы к определению сущности понятия “финансовые ресурсы домохозяйств”, выявить особенности их формирования в современных условиях и предложить направления их оптимизации.

Методы. Для достижения поставленной цели использована система общенаучных и специальных методов исследования: анализа, синтеза и обобщения – при обработке литературных и статистических источников; метод визуализации – для наглядного представления обработанных данных; абстрактно-логический метод – для обобщения изложенного материала и формулирования выводов.

Результаты. Исследована сущность понятия “финансовые ресурсы домохозяйств”. Рассмотрены основные подходы к трактованию финансовых ресурсов домохозяйств. Обосновано, что, раскрывая сущность финансовых ресурсов домохозяйств, целесообразно учитывать: источники формирования, право пользования, цель использования. Предложено собственное определение исследуемого понятия. Проанализирована динамика финансовых ресурсов домохозяйств в разрезе источников их формирования. Уста-

новлено, что источником формирования финансовых ресурсов отечественных домохозяйств являются как собственные доходы, так и заемные средства. Аргументировано, что основным источником формирования денежных доходов домохозяйств является оплата труда и социальные пособия и трансферты. Рассмотрена динамика сбережений домохозяйств Украины. Структурный анализ кредитов, предоставленных банковскими учреждениями, позволил выявить, что для отечественных домохозяйств характерно заимствование средств преимущественно в форме потребительских кредитов для обеспечения жизнедеятельности домохозяйства, улучшения культурно-бытовых условий жизни, приобретения товаров длительного пользования.

Перспективы. Дальнейшие научные исследования целесообразно направить на разработку мероприятий относительно оптимизации источников формирования финансовых ресурсов домохозяйств в Украине.

Ключевые слова: домохозяйство, финансовые ресурсы домохозяйств, доходы домохозяйств, сбережения домохозяйств, собственные средства, заимствованные средства.

Svitlana KOVAL

Ph. D. (Economics), Assoc.Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

kovalsvitlana96@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1565-4029

Liudmyla HRYTSYSHYNA

student of the 2-nt year of master's degree, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

ludagru18@ukr.net

FEATURES OF FORMATION OF HOUSEHOLDS FINANCIAL RESOURCES IN MODERN CONDITIONS

Introduction. The successful operation of any economic entity is largely determined by the financial resources at its disposal. The household sector is an integral part of the national economy, where financial resources are formed to ensure their own livelihoods, there are distribution processes related to the filling of budgets and state trust funds, mobilize domestic investment for the national economy. The changes taking place in the socio-economic processes in Ukraine necessitate the intensification of scientific efforts aimed at studying the peculiarities of the formation of financial resources of households in modern conditions.

The purpose of the article is to explore approaches to defining the essence of the concept of "financial resources of households", to identify the features of their formation in modern conditions and to suggest ways to optimize them.

Methods. A system of general scientific and special research methods was used: analysis, synthesis and generalization – in the study of literary and statistical sources; visualization method – for visual presentation of the processed data; abstract-logical method - to generalize the presented material and formulate conclusions.

Results. The concept of financial resources of households is studied. The main approaches to the interpretation of household financial resources are considered. It is substantiated that disclosing the essence of financial resources of households it is expedient to take into account: sources of formation, right of use, purpose of use. The own definition of the studied concept is offered. The dynamics of financial resources of households in terms of sources of formation is

analyzed. It was found that the source of financial resources of domestic households are both their own income and borrowed funds. The main sources of household income are wages, social benefits and transfers. The dynamics of savings of Ukrainian households is considered. Structural analysis of loans provided by banking institutions revealed that domestic households are characterized by borrowing funds mainly in the form of consumer loans to ensure the viability of the household, improving cultural and living conditions, purchase of durable goods.

Keywords: household, financial resources of households, household income, household savings, own funds, borrowed funds.

JEL Classification: D14.

Постановка проблеми. Домогосподарства посідають важливе місце у ринковій економічній системі. Їх члени беруть участь у створенні національного продукту, володіють значною частиною ресурсів, є основними споживачами на ринку товарів і послуг, формують заощадження, слугують вагомим внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів держави. Крім того, домогосподарство є єдиним соціально-економічним суб'єктом, в межах якого відбувається процес відтворення населення, формування та виховання особистості.

Фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні домогосподарств, є основою формування добробуту населення, забезпечують задоволення його матеріальних потреб, а також сприяють духовному і культурному розвитку особистості. Відтак, дослідження особливостей формування фінансових ресурсів домогосподарств як в теоретичному, так і практичному аспектах набувають в сучасних умовах особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування фінансових ресурсів домогосподарств є предметом дослідження численних науковців, серед яких: Л. Лук'яненко [1], Т. Фролова [1], К. Отченаш [1], О. Глущенко [2], Н. Геронін [3], Ю. Воробйов [4], О. Янін [5], Т. Кізіма [6], С. Юрій [7], Г. Коцюрубенко [8], С. Салига [9], Т. Гур-

жий [10], Я. Дропа [11] та ін. Аналіз опублікованих праць із досліджуваної тематики дав змогу зробити висновок про наявність значної кількості публікацій щодо сутності фінансових ресурсів домогосподарств, проте питання оптимізації їхньої структури, виявлення тенденцій та змін у розрізі основних джерел залишаються недостатньо розробленими як у науковому, так і в прикладному аспектах. Відтак наукова і практична значимість зазначених проблем зумовили актуальність і гостру потребу подальших досліджень у цьому напрямку.

Метою статті є дослідження підходів до визначення сутності поняття "фінансові ресурси домогосподарств", виявлення особливостей їх формування у сучасних умовах обґрунтування напрямків їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові ресурси, які є у розпорядженні домогосподарств, визначають як матеріальний, так і соціальний та духовний рівні життя людини, забезпечують якість її життя. Разом з тим, функціонування домогосподарств, як повноправних учасників фінансових відносин, супроводжується низкою проблем, які пов'язані з особливостями формування фінансових ресурсів в умовах нестабільності економічних процесів. До таких проблем належать: невисокий рівень реальних доходів населення та нерівномірність їх розподілу між різними верствами,

соціальна нерівність, що негативно впливає на функціонування національної економіки.

Комплексне дослідження фінансових ресурсів домогосподарств доцільно розпочати із визначення його сутності. Аналіз наукової літератури, присвяченої вивченню фінансових ресурсів домогосподарств, засвідчив відсутність єдиного підходу до його трактування.

Так, Т. Фролова, Л. Лук'яненко та К. Отченаш розглядають фінансові ресурси домогосподарств як частину ресурсів національної економіки, які акумулюються на мікрорівні. При цьому вчені вказують на джерела їх формування (ресурси сфери державних фінансів, ресурси підприємств) та форму прояву (доходи населення, накопичення (депозити та вкладення в банківських установах) [1, с. 128].

Як складову частину фонду національного добробуту України та кінцеву стадію руху фінансових ресурсів суспільства, що пройшли від сектору публічних фінансів до приватних та закінчили свій обіг у домогосподарствах, трактує фінансові ресурси О. Глущенко [2, с. 124].

На думку Н. Н. Героніна, фінансові ресурси домогосподарства є сумарним результатом руху доходів і накопичень, що формуються у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту [3, с. 11].

На думку професора Ю. М. Воробйова, фінансовим ресурсам домогосподарств притаманна фондова форма функціонування з вираженим цільовим призначенням [4, с. 32]. Так, сім'я може формувати фонд подорожей (якщо планує відпочинок або поїздку), фонд розвитку (якщо планує навчання одного або кількох членів домогосподарства), фонд повноліття (якщо у банківських установах відкривають накопичувальний рахунок до досягнення 18-річного віку) та інші [4, с. 33].

Ю. М. Воробйов підтримує точку зору О. Є. Яніна, який вважає, що фінансові ресурси домогосподарств включають два фонди, що формуються домашніми господарствами: споживання і заощадження. Фонд споживання призначений для задоволення особистих потреб, а фонд заощаджень може бути використаний у майбутньому або для придбання дорогих товарів чи як капітал для отримання прибутку [5, с. 101].

Фондову форму прояву фінансових ресурсів домогосподарств підтримує Т. О. Кізіма, яка зазначає, що у процесі економічної діяльності домогосподарство формує відповідні грошові фонди, необхідні для досягнення певних цілей [6, с. 92].

Колектив авторів під керівництвом С. І. Юрія та В. М. Федосова під фінансовими ресурсами домогосподарства розуміють грошові кошти (власні та залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різноманітних витрат. Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження [7, с. 348].

На думку В. Г. Баранової та Г. М. Коцюрубенко, фінансові ресурси домогосподарств слід розглядати комплексно: з одного боку, вони є основою для розвитку, з іншого – результатом функціонування інших, наявних у домогосподарства ресурсів [8, с. 21].

Цікавий підхід до трактування поняття “фінансові ресурси домогосподарства” запропонували С. Я. Салига та В. О. Гнеушева: “Це – сукупні доходи, які перебувають в його розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу його членів і формуються зі спостережених та неспостережених доходів” [9, с. 88]. До спостережених фінансових ресурсів ав-

тори відносять власні та залучені кошти домогосподарств. На думку вчених, до неспостережених фінансових ресурсів домогосподарств належать вартість послуг та продукції, виробленої членами домогосподарств безпосередньо в рамках домашнього господарства, яка вимірюється як еквівалент грошових доходів за вираженням ринкових цін, а також доходи від діяльності, що не охоплюються офіційною економікою, та вартість неоплатної добровільної праці членів домогосподарств [9, с. 88].

Я. Б. Дропа трактує фінансові ресурси домашніх господарств з позиції джерел формування, а саме як “сукупність вартісного вираження джерел формування особистого майна (нерухомості, рухомого майна, споруд, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових засобів та їх еквівалентів тощо) домашніх господарств. Вони необхідні для виконання фінансових зобов'язань, зростання добробуту, відтворення та подальшого соціально-економічного розвитку родини (сім'ї)” [10, с. 69].

Влучне визначення фінансових ресурсів домогосподарств, яке враховує грошовий та юридичний характер (право власності та розпорядження), а також мету використання запропонував Т. О. Гуржий: “Це – акумульовані грошові кошти та інші ресурси, які перебувають у власності, розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу членів домогосподарства” [11, с. 60].

Відтак дослідження існуючих підходів до тлумачення поняття “фінансові ресурси домогосподарств” дало можливість зробити висновок про відсутність їх єдиного визначення. Загалом зміст досліджуваного поняття вчені розкривають через такі підходи:

- як частину ресурсів національної економіки;

- як кінцеву стадію руху фінансових ресурсів суспільства;
- як фонди, що мають цільове призначення;
- як власні та залучені грошові кошти;
- як сукупні доходи.

Таким чином, аналіз та узагальнення різних точок зору, які розкривають зміст досліджуваного поняття, дають змогу зробити висновок про його багатогранність. Вважаємо, що, розкриваючи сутність фінансових ресурсів домогосподарства, доцільно врахувати: джерела формування, право користування, мету використання. З огляду на вищевикладене, фінансові ресурси домогосподарства запропоновано трактувати як сукупність акумульованих з різних джерел коштів, які формуються у процесі розподільних і перерозподільних відносин, перебувають у власності або розпорядженні домогосподарства та використовуються у процесі життєдіяльності для задоволення потреб його членів.

Для визначення особливостей формування фінансових ресурсів домогосподарств проаналізуємо динаміку обсягів фінансових ресурсів у розрахунку на одне домогосподарство (в середньому за місяць) (рис. 1).

Так, упродовж 2012–2019 рр. сукупні ресурси (у розрахунку на одне домогосподарство) зросли від 4144,5 грн у 2012 р. до 12118,5 грн у 2019 р. (тобто майже утричі).

В контексті нашого дослідження доцільно оцінити не лише надходження фінансових ресурсів, а й напрямки їх витрачання. Дані табл. 1 свідчать, що упродовж останніх восьми років обсяг сукупних витрат стабільно зростав, однак частка сукупних споживчих витрат залишилася майже без змін і становила більше 90%. Це, безумовно, є негативним фактором, що свідчить про витрачання більшої частини свого доходу на купівлю продуктів харчування, непродо-

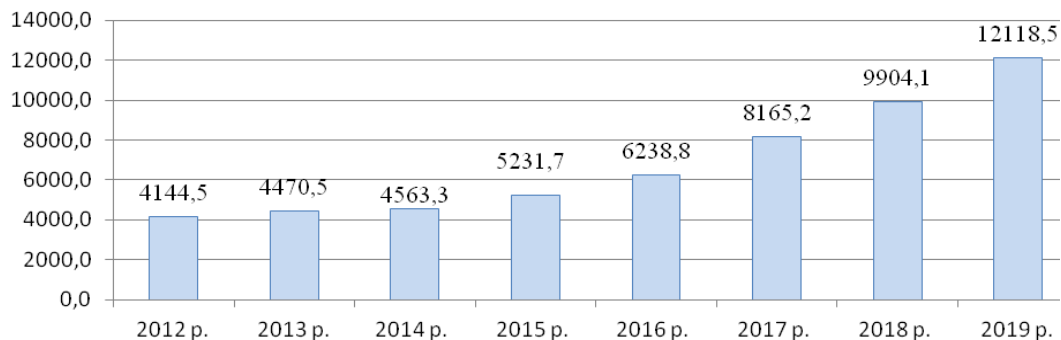

Рис. 1. Динаміка обсягів сукупних ресурсів у розрахунку на одне домогосподарство (в середньому за місяць) у 2012–2019 рр., грн *

* Складено на основі [12].

вольчих товарів, оплату різноманітних послуг. Крім того, у структурі витрат домогосподарств 46,6–50,1% займають витрати на продукти харчування, що є значно вище, порівняно з розвиненими країнами світу. При цьому варто зазначити, що доволі значні обсяги витрат населення України на продукти харчування супроводжувались негативними якісними та кількісними змінами самої структури харчування. Так, через постійне зростання вартості продовольчих товарів значна

частина населення змушена була споживати продукти низької якості [14, с. 103].

Слід акцентувати, що значну частину ресурсів домогосподарства України витрачають на оплату послуг за житло, воду, електроенергію, газ. Упродовж аналізованого періоду їх питома вага зростає: від 9,9% у 2012 р. до 17% у 2017 р., що пов'язано із підняттям тарифів на оплату комунальних послуг. У 2018–2019 рр. спостерігалось зниження питомої ваги цієї групи витрат до рівня 15,2–14,6% відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів і структури сукупних витрат домогосподарств України у 2012–2019 рр., (в середньому на одне домогосподарство за місяць)*

Показники		2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Сукупні витрати	грн	3592,1	3820,3	4048,9	4952	5720,4	7139	8308,6	9670,2
	питома вага, %	100	100	100	100	100	100	100	100
Споживчі витрати	грн	3261,6	3445,9	3708,8	4600,4	5331,4	6632,1	7643,9	8828,9
	питома вага, %	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3
Продукти харчування та безалкогольні напої	грн	1799,6	1914,0	2101,4	2629,5	2848,8	3419,6	3938,3	4506,3
	питома вага, %	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,4	46,6
Житло, вода, електроенергія, газ	грн	355,6	362,9	380,6	579,4	915,3	1213,6	1262,907	1411,8
	питома вага, %	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	17,0	15,2	14,6
Неспоживчі витрати	грн	330,5	374,4	340,1	351,6	389	506,9	664,7	841,3
	питома вага, %	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7

* Складено на основі [13].

У контексті нашого дослідження важливо наголосити, що основна частина фінансових ресурсів домогосподарств в Україні формується за рахунок грошових доходів, серед яких: оплата праці, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від продажу сільськогосподарської продукції, соціальні трансферти (пенсії, стипендії та соціальні допомоги) у готівковій формі, грошова допомога від родичів, інших осіб та ін. грошові доходи (табл. 2).

Безумовно, основним джерелом формування доходів домогосподарств є оплата праці. Упродовж аналізованого періоду її питома вага постійно зростала: від 41,8% у 2012 р. до 47,4% у 2019 р. Значне збільшення обсягів заробітної плати можна пояснити підвищенням мінімальної заробітної плати (від 1073 грн у 2012 р. до 4173 грн у 2019 р.) [17]. Проте слід указати на вищі темпи зростання споживчих цін, що нівелювало реальний приріст основного джерела доходів населення України. Так, стрімке зниження показника реальної заробітної плати населення України відбулося у 2015 р., коли рівень інфляції склав 143,3%. Протягом 2016–2019 рр. індекс споживчих цін почав знижуватись (від 112,4% до 104,1%) [18].

Наростання інфляційних процесів знизило рівень фінансової спроможності вітчизняних домогосподарств, оскільки інфляція негативно впливає на економічну стабільність та зростання добробуту домогосподарств.

Необхідно зазначити, що упродовж 2012–2019 рр. відбувалось зниження частки соціальних трансфертів, одержаних у готівковій формі (від 37,2% у 2012 р. до 31,7% у 2019 р.) (табл. 2). Разом з тим, ця група доходів, яка реалізується через програми соціального страхування і соціальної допомоги, продовжує займати доволі значну питому вагу в доходах вітчизняних домогосподарств. З одного боку, це вказує на соціальну спрямованість державної політики, а з іншого – на пасивну дохідну політику значної частини населення та стимулювання психології утриманства. Така ситуація характеризує неефективність чинної системи соціального захисту та недостатній рівень доходів найбільш незахищених верств населення.

Частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості у структурі грошових доходів домогосподарств зростала від 15,4% у 2012 р. до 18,3% у 2019 р., хоча протягом досліджуваного періоду знавала певних коливань. Така динаміка

Таблиця 2

Динаміка обсягів і структури грошових доходів домогосподарств України у 2012–2019 рр.*

Показники		2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Доходи всього	млрд грн	1457,9	1548,7	1516,8	1772,0	2051,3	2652,1	3219,5	3699,3
	питома вага, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Заробітна плата	млрд грн	609,4	630,7	615,0	709,6	897,3	1209,1	1526,0	1753,3
	питома вага, %	41,8	40,7	40,5	39,0	41,8	45,6	47,4	47,4
Прибуток та змішаний дохід	млрд грн	224,9	243,8	254,3	323,5	378,2	488,9	565,2	678,3
	питома вага, %	15,4	15,7	16,8	18,5	18,2	18,4	17,6	18,3
Доходи від власності	млрд грн.	80,8	88,0	85,1	80,0	75,4	78,7	82,6	94,5
	питома вага, %	5,5	5,7	5,6	4,6	4,1	3,0	2,6	2,6
Соціальні допомоги, ін. трансферти	млрд грн	542,8	586,4	562,3	658,9	699,3	886,5	1045,7	1173,2
	питома вага, %	37,2	37,9	37,1	37,9	35,9	33,4	32,5	31,7

* Складено на основі [15; 16].

свідчить про те, що потенціал підприємництва почали використовувати більше, однак через несприятливий бізнес-клімат це джерело фінансових ресурсів посідає незначне місце у структурі доходів домогосподарств [2, с. 125]. На зростання цього джерела доходів позитивно впливатиме створення сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності, забезпечення прозорого і чіткого механізму взаємодії органів влади та суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, на жаль, у нинішніх умовах карантину, пов'язаного із поширенням COVID-19, проблеми розвитку малого бізнесу і, відповідно, отримання доходів від підприємницької діяльності загострилися. Домогосподарства, які працюють у цьому секторі, змушені пристосуватися до складних реалій і потребують підтримки з боку держави у сфері оподаткування (податкові канікули, тимчасове відтермінування сплати ЄСВ), зменшення розмірів орендної плати тощо. Вважаємо, що такі заходи дадуть можливість підприємцям адаптуватися до існуючих умов, зберегти бізнес та утримати робочі місця в період існуючої кризи.

На нашу думку, оптимізації джерел доходів домогосподарств сприятиме реалізація державної політики, орієнтованої на підвищення рівня життя всіх верств населення

(незалежно від їх майнового стану). Стратегічними завданнями такої політики мають стати: стабільне економічне зростання, покращення ситуації на ринку праці, стримування інфляційних процесів, ефективне використання коштів бюджету та соціальних позабюджетних фондів.

Загальновідомо, що доходи домогосподарств, які не витрачені у звітному періоді, дають можливість накопичувати кошти та перетворювати їх на заощадження. При цьому слід зазначити, що упродовж 2012–2019 рр. була відсутня стабільна тенденція щодо формування заощаджень домогосподарствами у вітчизняних банківських установах (рис. 2).

Так, у 2012–2013 рр. обсяг депозитних ресурсів, залучених від домашніх господарств, зростає; натомість наступні два роки характеризувались відтоком депозитних коштів домогосподарств із банківських установ. На нашу думку, зниження обсягів заощаджень у 2014–2015 рр. було зумовлене складною економічною ситуацією, розгортанням військових дій на сході України, кризовими явищами у вітчизняній банківській системі, які проявились у неплатоспроможності та ліквідації значної кількості банківських установ.

Проте, починаючи із 2016 р., обсяг заощаджень домогосподарств у банків-

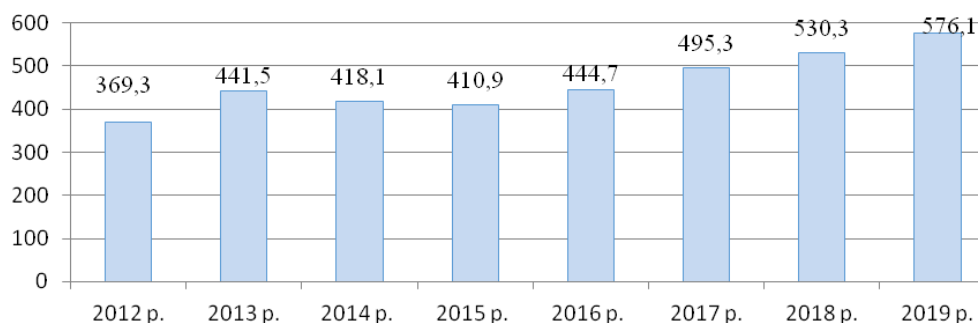

Рис. 2. Динаміка обсягів депозитів домашніх господарств, залучених банками України у 2012–2019 рр., млрд грн*

* Складено на основі [19].

ських установах України почав зростати і у 2019 р. досягнув рівня 576,1 млрд грн.

Основними мотивами формування заощаджень українських домогосподарств є: придбання дороговартісних товарів у майбутньому, здійснення майбутніх витрат (освіта, великі родинні події та ін.), для забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію, непередбачувані витрати (резервний фонд), звичка заощаджувати кошти та заощадження з метою отримання прибутку.

Варто наголосити, що фінансові ресурси домогосподарств формуються не лише за рахунок власних доходів, а й позикових фінансових ресурсів. У сучасному суспільстві кредитування є тим інструментом, який дає змогу задовольняти зростаючі потреби домогосподарств, підвищувати рівень їх добробуту, покращувати культурно-побутові умови життя населення.

Дослідження показало, що 2012–2014 рр. характеризувалися тенденцією зростання обсягів кредитів, наданих домогосподарствам вітчизняними банками. Однак у 2015–2016 рр. спостерігалось зниження їх рівня, що пояснюється нестабільною економічною ситуацією в країні, кризовими явищами у вітчизняній банківській системі, постійно

зростаючими процентними ставками за кредитами, високими вимогами банків до платоспроможності позичальників та низьким рівнем довіри громадян до кредитних установ. Для 2017–2019 рр. характерним було зростання обсягу кредитних ресурсів, які залучили вітчизняні домогосподарства (рис. 3).

Необхідно акцентувати, що залучення позикових коштів визначається відповідними мотивами та цілями, що зазвичай відображається у структурі кредитних ресурсів домогосподарств (табл. 3).

Причому основні мотиви залучення кредитних ресурсів, як правило, відповідають їх цільовому призначенню. Відтак для вітчизняних домогосподарств характерним є переважне отримання споживчих кредитів (60,0–81,7%), які використовують для забезпечення життєдіяльності домогосподарства, придбання дороговартісних товарів, потреб підростаючого покоління. Проте упродовж 2012–2019 рр. питома вага кредитів, які отримали домогосподарства на придбання, будівництво, реконструкцію нерухомості, знизилась з 31,1% до 15,3% (табл. 3), що свідчить про відсутність фінансових можливостей громадян тривалий період сплачува-

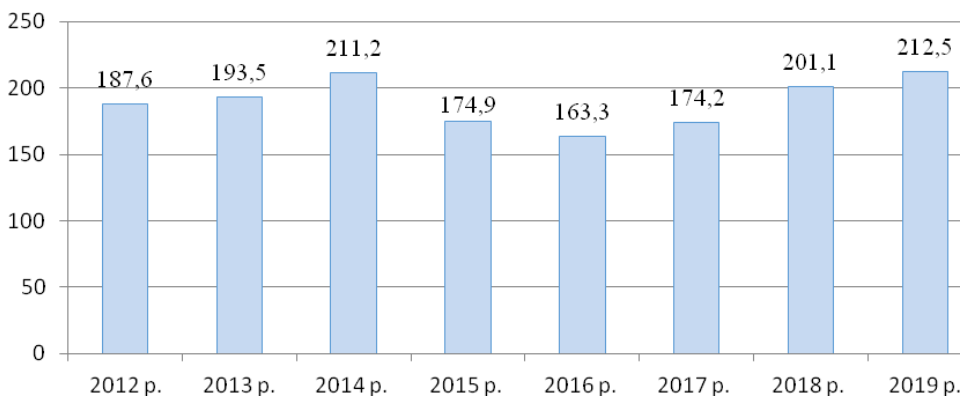

Рис. 3. Динаміка обсягів кредитів, наданих домогосподарствам банками України у 2015–2019 рр., млрд грн*

* Складено на основі [20].

Динаміка обсягів та структури кредитів, наданих домогосподарствам банками України у 2012–2019 рр.*

Показники		2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Кредити, всього	млрд грн	187,6	193,5	211,2	174,9	163,3	174,2	201,1	212,5
	питома вага, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Споживчі кредити	млрд грн	125,0	137,3	135,1	104,9	101,5	122,1	151,6	173,7
	питома вага, %	66,6	71,0	64,0	60,0	62,2	70,1	75,4	81,7
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	млрд грн	58,4	51,4	71,8	66,2	58,4	48,3	44,5	32,6
	питома вага, %	31,1	26,6	34,0	37,9	35,8	27,7	22,1	15,3
Інші кредити	млрд грн	4,2	4,7	4,3	3,8	3,3	3,8	5	6,2
	питома вага, %	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0	2,2	2,5	2,9

* Складено на основі [20].

ти за користування дорогими довгостроковими кредитними ресурсами.

Висновки. Розкриваючи сутність фінансових ресурсів домогосподарств доцільно враховувати: джерела формування, право користування та мету їх використання. Відтак під фінансовими ресурсами домогосподарств запропоновано розуміти сукупність акумульованих із різних джерел коштів, які формуються у процесі розподільних і перерозподільних відносин, перебувають у власності або розпорядженні домогосподарств та використовуються у процесі життєдіяльності для задоволення потреб його членів.

Основним джерелом формування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні є заробітна плата (41,8–47,4%), соціальні допомоги та виплати (31,7–37,9%). Проте низький рівень заробітної плати не забезпечує реалізацію її відтворювальної та стимулюючої функцій і зумовлює розширення неформальної зайнятості, відтік висококваліфікованих фахівців за кордон, що несприятливо впливає на економічний розвиток держави. Значний обсяг соціальних трансфертів свідчить про недостатній рівень доходів найбільш незахищених верств населення.

Зростання доходів від підприємницької діяльності можна досягнути, створивши

сприятливі умови для її здійснення, забезпечення прозорого і чіткого механізму взаємодії органів влади та суб'єктів підприємницької діяльності. В умовах карантину, пов'язаного із поширенням COVID-19, домогосподарства, які працюють у цьому секторі, потребують підтримки з боку держави у сфері оподаткування (податкові канікули, тимчасове відтермінування сплати ЄСВ), зменшення розмірів орендної плати тощо. Такі заходи дадуть змогу адаптуватися в існуючих умовах, зберегти бізнес та утримати робочі місця в період існуючої кризи.

Оптимізації джерел доходів домогосподарств сприятиме реалізація державної політики, спрямованої на стабільне економічне зростання, покращення ситуації на ринку праці, недопущення інфляційних процесів, ефективного використання коштів бюджету та соціальних позабюджетних фондів.

Предметом подальших наукових розвідок є розроблення заходів, спрямованих на оптимізацію джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств.

Список використаних джерел

1. Фролова Т., Лук'яненко Л., Отченаш К. *Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями*

використання. Міжнародна економічна політика. 2016. № 2. С. 126–155.

2. Глущенко О. В. Фінансові ресурси домогосподарств як складова частина фонду національного добробуту України. Економічний аналіз : зб. наук. праць. 2016. Т. 24. № 1. С. 122–132.

3. Геронин Н. Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Российская экон. акад. им. Г. В. Плеханова. Москва, 2004. 21 с.

4. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : ВД "АРИАЛ", 2013. 232 с.

5. Янин О.Е. Финансы, денежное обращение и кредит : учеб., 3-е изд. Москва : Издательский центр "Академия". 2006. 192 с.

6. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку : монографія. Київ : Знання, 2010. 431 с.

7. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.

8. Баранова В. Г., Коцюрубенко Г. М. Фінансова стратегія як складова управління фінансовими ресурсами домогосподарства. Економіка та держава. 2014. № 12. С. 20–23.

9. Салига С. Я., Гнеушева В. О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності фінансових ресурсів домогосподарств. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1. С. 87–91.

10. Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Львів, 2017. 541 с.

11. Гуржий Т. О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. Інтелект XXI. 2018. № 4. С. 58–63.

12. Структура сукупних ресурсів домогосподарств. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Структура сукупних витрат домогосподарств. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

14. Кучеренко Є. В. Споживання та доходи домогосподарств України: структура, динаміка та вплив на соціально-економічний розвиток. Економічний простір. 2015. № 104. С. 102–108.

15. Доходи та витрати населення по регіонах України у 2019 р. Експрес випуск. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.

16. Доходи і витрати населення України. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm.

17. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 по 2020 рр. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min>.

18. Індекс інфляції в Україні. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

19. Депозити домашніх господарств у розрізі видів. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.

20. Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням у розрізі валют. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms/files/3.3-Loans.xls>.

References

1. Frolova, T., Lukianenko, L., Otchenash, K. (2016). Finansoviy resurs rozvytku natsionalnoi ekonomiky: formuvannia ta priorityetni napriamy vykorystannia [Financial resource of national economy development: formation and priority directions of use]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International Economic Policy*, 2, 126–155 [in Ukrainian].

2. Hlushchenko, O. V. (2016). Finansovi resursy domohospodarstv yak skladova chastyna fondu natsionalnogo dobrobutu Ukrainy [Financial resources of households as an integral part of the National Welfare Fund of Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 1, 122–132. (Vol. 24) [in Ukrainian].

3. Geronin N. N. (2004). *Finansyi domashnih hozyaystv v razvitiit investitsionnogo protsessa v Rossii* [Household finance in the development

of the investment process in Russia]. (Thesis: 08.00.10). Moscow: G. V. Plekhanov [in Russian].

4. Vorobiov, Yu. M., Voroshylo, V. V. (2013). *Finansy domashnikh gospodarstv u finansovii systemi derzhavy* [Household finances in the financial system of the state]. Simferopol: VD "ARIAL" [in Ukrainian].

5. Yanin, O. E. (2006). *Finansyi, denezhnoe obrashchenie i kredit* [Finance, money circulation and credit]. (3th ed.). Moscow: Izdatelskiy tsentr "Akademiya" [in Russian].

6. Kizyma, T. O. (2010). *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Household finance: modern paradigm and dominants of development]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

7. Yurii, S. I., Fedosov, V. M. (Ed.). (2008). *Finansy* [Finance]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

8. Baranova, V. H., Kotsiurubenko, H. M. (2014). *Finansova stratehiia yak skladova upravlinnia finansovymy resursamy domohospodarstva* [Financial strategy as a component of household financial resources management]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 12, 20–23 [in Ukrainian].

9. Salyha, S. Ya., Hnieusheva, V. O. (2013). *Teoretychni pidkhody shchodo vyznachennia сутности finansovykh resursiv domohospodarstv* [Theoretical approaches to determining the essence of financial resources of households]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Economic Development*, 1, 87–91 [in Ukrainian].

10. Dropa, Ya. B. (2017). *Finansovi resursy rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy* [Financial resources for the development of the national economy of Ukraine]. (Thesis: 08.00.08). Lviv [in Ukrainian].

11. Hurzhyi, T. O. (2018). *Dynamika dzherel i struktury finansovykh resursiv domohospodarstv* [Dynamics of sources and structure of financial resources of households]. *Intelekt XXI – Intelligence XXI*, 4, 58–63 [in Ukrainian].

12. *Struktura sukupnykh resursiv domohospodarstv* [Structure of total resources of households]. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. *Struktura sukupnykh vytrat domohospodarstv* [Structure of total household expendi-

tures]. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

14. Kucherenko, Ye. V. (2015). *Spozhyvannia ta dokhody domohospodarstv Ukrainy: struktura, dynamika ta vplyv na sotsialno-ekonomichni rozvytok* [Consumption and household income of Ukraine: structure, dynamics and impact on socio-economic development]. *Ekonomichniy prostir – Economic Space*, 104, 102–108 [in Ukrainian].

15. *Dokhody ta vytraty naselennia po rehionakh Ukrainy u 2019 r.* *Ekspres vypusk* [Incomes and expenditures of the population by regions of Ukraine in 2019. Express issue] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.

16. *Dokhody i vytraty naselennia Ukrainy* [Incomes and expenditures of the population of Ukraine] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.html.

17. *Minimalna zarplata v Ukraini z 2000 po 2020 rr.* [The minimum wage in Ukraine from 2000 to 2020]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min>.

18. *Indeks inflatsii v Ukraini* [Inflation index in Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

19. *Depozyty domashnikh gospodarstv u rozrizi vydiv* [Deposits of households by type]. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy – Official website of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.

20. *Kredyty, nadani domashnim gospodarstvom, za tsilovym spriamuvanniam u rozrizi valiut* [Loans to households, by purpose in terms of currencies]. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy – Official website of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms/files/3.3-Loans.xls>.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2020.